

8. Vavra P., Goodwin B. «Analysis of Price Transmission Along the Food Chain», OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 3, OECD Publishing, Paris. — 2005. — 57 p. [in English]

9. World Bank (2015): Shifting into Higher Gear. Recommendations for Improved Grain Logistics in Ukraine. Report No: ACS15163, August 2015. — 36 p. [in English]

Стаття надійшла до редакції 06.09.2017 р.

УДК 339.13:635.1/.8:631.544.4-97

Чайка В. О.

аспірант кафедри економіки і менеджменту агробізнесу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

РИНОК ТЕПЛИЧНОГО ОВОЧІВНИЦТВА: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

GREENHOUSE VEGETABLE MARKET: CURRENT SITUATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

V. Chaika, graduate student
SHEI «Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman»

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито сутність поняття «ринок тепличного овочівництва». Проведено змістовний аналіз світової кон'юнктури та попиту на тепличну продукцію. Визначено місце ринку тепличного овочівництва в агробізнесі України. Розкрито інфраструктуру й визначено роль і значення галузі овочівництва закритого ґрунту на вітчизняному ринку тепличних овочів. Запропоновано бачення ринково орієнтованої організації тепличного комплексу та наочно продемонстровано парадигму українського тепличного овочівництва. Досліджено економічну ситуацію на вітчизняному ринку овочів закритого ґрунту. Окреслено основні тренди, виявлено тенденції розвитку українського та світового ринків овочів захищеного ґрунту.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: овочівництво, ринок, овочівництво закритого ґрунту, виробники тепличних овочів, теплична продукція, ринок тепличної продукції.

ANNOTATION. The article reveals the essence of the concept of «greenhouse vegetable market». Conducted a meaningful analysis of world market conditions and demand for greenhouse products. The place of the greenhouse vegetable market in agribusiness of Ukraine is determined. The infrastructure was identified and the role and importance of the vegetable growing sector on the greenhouse market

of Ukraine were determined. The vision of the market-oriented organization of the greenhouse complex is proposed, and the paradigm of Ukrainian greenhouse vegetable growing is clearly demonstrated. The economic situation on the domestic greenhouse vegetable market is investigated. The main trends are outlined, tendencies of development of the Ukrainian and world greenhouse vegetable markets are revealed.

KEY WORDS: vegetable growing, market, greenhouse vegetable growing, producers of greenhouse vegetables, greenhouse products, market of greenhouse products.

Постановка проблеми. Вітчизняним тепличним комбінатам стає все складніше адаптуватися до поточної ринкової ситуації з метою оптимального ведення бізнесу. Введення Росією ембарго відносно української плодоовочевої продукції стало переломним моментом для тепличного сектору України. Українські тепличники втратили основний зовнішній ринок збуту і були змушені шукати альтернативні канали для експорту. Крім того, більшості комбінатів довелося переглянути свої плани з виробництва. На даний момент основним зовнішнім ринком збуту для української теплично продукції поки залишаються Білорусь і частково Польща, а поставки в даному напрямку досить нестабільні. Для виходу на європейський ринок необхідна сертифікація за міжнародними стандартами Global GAP, яку, на сьогоднішній момент, мають поодинокі тепличні господарства.

У той же час, українські виробники тепличної продукції зіштовхуються з низкою проблем з реалізації продукції на внутрішньому ринку. Це пов'язано, в першу чергу, з посиленням конкуренції з боку дешевого імпорту, зокрема з Туреччини. Виходячи з цього, є підстави стверджувати, що проблема, якій присвячена стаття, є однією з найважливіших серед проблем для вітчизняних виробників овочів закритого ґрунту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем ринків сільськогосподарської продукції, їх теоретичному обґрунтування присвячені праці вчених-аграрників як С. І. Дем'яненко, О. В. Нів'євського, Н. Ф. Павленчика та інших. Науковці висвітлюють сутність дефініції «ринку сільськогосподарської продукції», працюють над кількісним аналізом і моделюванням відповідних ринків. Водночас, існуючі виклики та тенденції на ринку тепличної продукції в Україні та світі досліджено у працях В. І. Чернишенка, Г. Мороза, А. Білан та інших фахівців. Однак проблематика ринку тепличного овочівництва потребує додаткових досліджень, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження існуючого стану світового й вітчизняного ринків тепличних овочів і трендів, які на них розвиваються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок теплично-го овочівництва — це сукупність взаємопов'язаних суб'єктів окремих його сегментів, в основі функціонування яких лежать економічні відносини, спрямовані на забезпечення логістичного перерозподілу потоків продукції овочівництва закритого ґрунту: різноманітних соковитих органів трав'янистих рослин (листки, стебла, цибулини, бульбоцибулини, коріння, кореневища, плоди), які вирощені в теплицях, парниках, утепленому ґрунті під плівковим накриттям — від виробника до споживача в просторі та часі, з метою поліпшення її якості й задоволення інтересів усіх учасників [1, с. 90; 2, с. 13]. З наведеного визначення стає зрозумілим, що для зайняття своєї ніші на ринку овочів закритого ґрунту підприємству в XXI столітті необхідно постійно бути в тренді, кидати виклики конкурентам, але в першу чергу самому собі.

Наразі світові тенденції в тепличному овочівництві носять хаотичний характер. До прикладу, тепличники США наразі сконцентрували свою увагу над брендуванням виробленої продукції, її смаком і змістили акцент у виробництві томатів на продукцію типу міні (черрі та сливовидні). Окремим шматком роботи заокеанських виробників тепличних овочів став маркетинг для дітей. Водночас, спостерігається зростання виробництва перцю в Кореї та виробництва салату на гідропоніці в тропічних країнах. Японські виробники, як і їхні колеги із США, концентруються на смаку, відводять цій характеристиці тепличної продукції надважливе місце. Для китайських виробників овочів закритого ґрунту на сьогоднішній день «food safety» або «харчова безпека» є основним напрямком роботи. В Азії, загалом, зародився ще один новітній тренд, а саме вертикальні теплиці, вирощування салатів і пряно-ароматичних культур на гідропоніці у повністю закритому приміщенні з використанням штучного освітлення за допомогою 100 % LED. Реалізація такого роду проектів залежить від правильного підбору насіння, технічного обладнання та попиту на ринку. Вони дають багато переваг: ефективне використання ресурсів, чисту та здорову їжу, можливість виробництва у великих містах, харчову безпеку. У Японії урожай салатів складає 30 тис. голів на день на виробництві площею 3200 м² [3].

2016/2017 МР для скляних теплиць Ізраїля характеризувався зменшенням площ. Зворотню тенденцію та будівництво нових скляних теплиць слід відзначити в Росії та Туреччині. Акцент на

виросування рожевих томатів змістили у Польщі. При цьому в Іспанії започатковано тренд на зменшення виробництва томату на китиці Цілком, не тільки європейським, але й світовим трендом можемо вважати прагнення виробників перевести вирощування томату на штучне освітлення. З цього приводу актуальними виглядають потуги вітчизняних виробників до енергонезалежності та енергоефективності, що окреслилися в ряді енергетичних проєктів.

У цілому, світові тренди вирощування овочів у скляних теплицях можемо звести до чотирьох основних з нашої точки зору тенденцій:

- місцеве та регіональне брендування;
- різноманіття кольорів;
- простота в споживанні;
- ефективність використанням енергії та води.

Про акценти світових ринків тепличних овочів і споживчу прихильність до тих чи інших культур можуть сказати площі опалювальних теплиць, зайнятих під виробництвом томату, солодкого перцю, огірка та інших культур (табл. 1).

Таблиця 1

ПЛОЩІ ОПАЛЮВАНИХ ТЕПЛИЦЬ В СВІТІ, ГА

Регіон Культура	Північна Америка	Бельгія, Нідерланди	Східне Середзем- номор'я	Східна Європа вкл. Росію	Азія та Океанія
Томат, солод- кий перець, інше	2200	3900	2400	1900	1100
Огірок	500	600	<100	2600	<100

Джерело: Власна презентація автора, сформована на основі [3]

Принагідно слід додати, що загальні площі опалюваних теплиць у світі сягають 21 тис. га. Водночас, переглядаючи табл. 1, зауважуємо, що регіон Східної Європи з Росією більше зосереджений на виробництві огірків ніж томатів. Це, на наше переконання, пов'язано зі споживчими вподобаннями даного регіону та історичними віхами розвитку галузі на теренах цього економічного простору.

Світовий ринок тепличних томатів — це складний, еволюціонуючий клубок відносин. Тепличний томат з середини ХХ сто-

ліття переріс із звичайної овочевої їжі до преміум продукту з можливістю брендування. Кितिцеві, круглі, коктейльні, черрі, міні сливовидні та ще ряд інших видів томатів утворюють широкий асортимент, який дозволяє робити споживачеві вибір, спираючись на його вподобання та фінансову спроможність. Типи томатів та їхні частки в трьох регіонах світу поміщено в табл. 2.

Таблиця 2

ТИПИ ТОМАТІВ У ТРЬОХ ОСНОВНИХ РЕГІОНАХ СВІТУ, %

Культура	Регіон	Східна Європа вкл. Росію	Бельгія, Нідерланди	Північна Америка
Черрі+міні сливовидний		2	12	10
Коктейльний		1	16	13
Інші		1	10	0
Рожевий		17	0	0
Кितिцевий		7	47	56
Сливовий		25	10	3
Круглий		47	5	18

Джерело: Власна презентація автора, сформована на основі [3]

Переходячи до аналізу наведеної таблиці зауважуємо наскільки малою є частка томату по типу «міні» (cocktail vines, cherry+babyplum) у Росії та країнах Східної Європи в порівнянні з Бельгією, Нідерландами та країнами Північної Америки. Тут також слід додати, що Західна Європа стрімко збільшує площі томату відповідного типу з покращеними смаковими якостями.

При цьому розмаїттю у країнах Східної Європи та Росії є виробництво та реалізація тепличних огірків (табл. 3).

З даних табл. 3 можемо сказати, що Західна Європа та Північна Америка на сьогодні споживають переважно тільки довгоплідний тип огірка. Натомість традиції до споживання в Східній Європі, зокрема, квашення та консервування огірка, відводять цій овочевій культурі місце головного тепличного продукту.

Таблиця 3

ТИПИ ОГІРКІВ У ТРЬОХ ОСНОВНИХ РЕГІОНАХ СВІТУ, %

Культура	Регіон	Східна Європа вкл. Росію	Бельгія, Нідерланди	Північна Америка
Довгий європейський		3	98	90
Біс Альфа		18	2	10
Міді		15	0	0
Pickling		36	0	0
Російський		28	0	0

Джерело: Власна презентація автора, сформована на основі [3]

Вітчизняний ринок тепличних овочів наразі є одним із цікавих нішевих напрямків агробізнесу. Його місце в сучасній парадигмі українського ринку сільськогосподарської продукції відображено на рис. 1.

Рис. 1 Місце ринку тепличного овочівництва у вітчизняному агробізнесі

Джерело: Власна презентація автора

Говорячи про український ринок тепличних овочів у першу чергу хочеться кілька слів сказати про вітчизняну галузь овочівництва закритого ґрунту, яка на сьогодні представлена у вигляді 48 потужних промислових тепличних господарств із загальною

площею 470 га скляних теплиць. Але обсяг виробленої продукції в теплицях є далеко недостатнім для забезпечення внутрішнього попиту. Якщо брати ситуацію на ринку в пік сезону, то українська теплична продукція займає біля 50 % ринку, а решта — це імпорт [4].

Оскільки цілорічний ринок свіжих овочів в Україні тільки формується, а рівень задоволення попиту не перевищує 50 %, тому основними тенденціями тепличного виробництва в Україні на сьогодні є збільшення тепличних площ, збільшення врожайності продукції, модернізація теплиць, активна робота з виведення нових сортів, натуралізація вирощуваної продукції.

Ринково орієнтованою буде вважатися організація тепличного комплексу недалеко від великих міст, де показники споживання свіжих овочів високі. Реалізувати продукцію можна великим торговельним мережам, інтернет-магазинам продовольчих товарів, переробним підприємствам. А якщо нове підприємство зможе стати надійним постачальником, то воно гарантовано займе своє місце на цьому ринку тепличних овочів (рис. 2) [5].

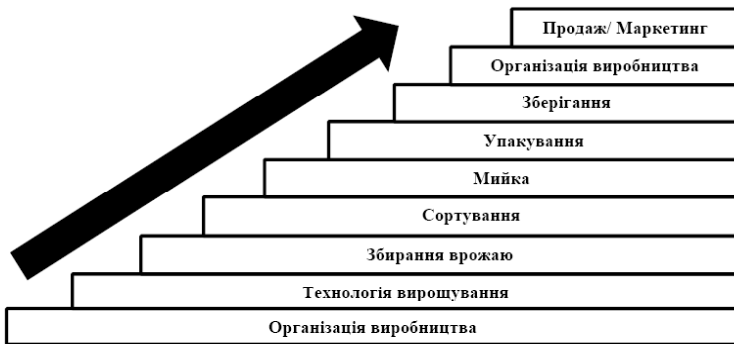

Рис. 2. Парадигма українського тепличного овочівництва

Джерело: Власна презентація автора

Сучасний стан вітчизняного ринку овочів закритого ґрунту можна охарактеризувати тільки явно вираженими, існуючими тенденціями:

- анексія Росією АР Крим і воєнний конфлікт на Донбасі призвели до зупинки роботи тепличних комбінатів і вивільнення від роботи скляних теплиць на площі 39 і 34 га відповідно;
- знецінення національної валюти;

- зниження купівельної спроможності населення;
- відтік споживачів із мереж на ринки;
- зростання цін на імпортовану та місцеву тепличну продукцію;
- імпорт овочів характеризується як стабільно низький;
- співвідношення імпортованих: вітчизняних овочів у роздріб 15 % і 85 % ринку відповідно;
- зменшення частки імпортованих овочів;
- зростання сірого імпорту;
- зростаючий інтерес споживачів до української тепличної продукції;
- представленість продукції вітчизняних виробників у торгових мережах, в тому числі й преміум сегменту та органічної [6].

Щомісячні витрати на продукти харчування населенням України в середньому складають 50 % його доходів. При цьому, нинішня економічна ситуація підсилює прагнення до економії споживачами на продукції першої необхідності. Середньостатистичний українець при купівлі тепличного томату в пік сезону за 2,5 Євро/кг водночас витратить близько 25 % від мінімальної заробітної плати встановленої в країні. Водночас, середньостатистичний голландець з мінімальною місячною заробітною платою в 1500 Євро придбає у власній країні томат із захищеного ґрунту по ціні 4,6 Євро/кг, що складе лише 3 % його мінімальної зарплатні. Такий приклад якнайкраще характеризує складність існуючої ситуації на ринку тепличних овочів.

Мешканець України за рік у середньому споживає 100 кілограм свіжих овочів, що становить лише 14 % у його раціоні харчування та є негативним явищем, оскільки це суттєво (на 20 %) нижче частки споживання в раціоні овочів за рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Причому, українські теплиці здатні задовольнити попит лише на 10-20 %. Споживання овочів в основному припадає на сезон їх збору в Україні (88 % свіжих овочів споживається влітку та восени та 12 % — взимку та навесні).

Компанією «Тебодин Україна» в 2015 році було проведено опитування, яке стосувалося споживання українцями свіжих овочів і фруктів. В ході опитування ставилися такі питання [6]:

1. Чи хотіли б Ви споживати більше свіжих овочів? — 60 % опитаних респондентів відповіли ствердно «так» чим продемонстрували бажання споживати більше свіжої овочевої продукції, але 40 % серед опитаних були задоволені рівнем власного споживання овочів та вважали що споживають їх у достатній кількості;

2. В яку пору року Ви хотіли б збільшити споживання свіжих овочів? — 5 % опитаних дали відповідь, що хотіли б збільшити споживання свіжих овочів весною, по 9 % опитаних — взимку та восени; 14 % опитаних — влітку, та 68 % опитаних хотіли б збільшити споживання свіжих овочів протягом цілого року;

Водночас опитаним було запропоновано виділити важливі для них характеристики свіжої овочевої продукції. Українці в своїх роздумах щодо оцінки якості відповідної продукції акцентувалися на важливості свіжості продукції (29 % опитаних респондентів), смаку виробленої продукції (27 % опитаних респондентів), ціни на відповідну продукцію (27 % опитаних респондентів), зовнішнього вигляду продукції (26 % опитаних респондентів), та важливості відношення «ціна-якість» (26 % опитаних респондентів). Менш важливими або цілком не важливими критеріями для оцінки якості свіжої овочевої продукції виявилися упаковка (17 % опитаних респондентів), розмір продукту (15 % опитаних респондентів), сертифікат безпеки (11 % опитаних респондентів), сезонність (10 % опитаних респондентів), лежкість продукції (10 % опитаних респондентів).

На завершення проаналізуємо існуючі споживчі вподобання українців в розрізі культур і видів овочів (табл. 4).

Таблиця 4

**СПОЖИВЧІ ВПОДОБАННЯ УКРАЇНЦІВ
НА ОВОЧЕВУ ПРОДУКЦІЮ В РОЗРІЗІ КУЛЬТУР, %**

Томат		Огірок		Перець	
Рожевий (крупний)	13	Малий з колючками (10см)	38	Червоний (блочний)	22
Черрі / Коктейльні	13	Середній з колючками	31	Жовтий (блочний)	15
Круглий червоний на китиці	13	Середній гладкий (20 см)	15	Раміро / Капі червоний (довгий)	13
Жовтий (середній)	11	Довгий салатний (25-30 см)	10	Червоний конусний (звичайний)	13
Круглий червоний	10	Домашній	4	Помаранчевий (блочний)	13
Біф (Волове серце)	9	Довгий органічний (в плівці)	2	Салатовий (Білозерка) (звичайний)	12
Кумато (зелено-бурий)	8	X	X	Міні перці солодкі (7-8 см)	7

Томат		Огірок		Перець	
Сливка	7	X	X	Домашні	1
Жовтий (крупний)	6	X	X	Зелений (блочний)	1
Рожевий Розалія	6	X	X	X	X
Помаранчевий	1	X	X	X	X

Джерело: Власна презентація автора, сформована на основі [6]

Так, обираючи до столу томати українці віддають перевагу рожевим, черрі, коктейльним і круглим червоним на китиці. Купуючи ж на ринку огірки в семи випадках із десяти українці придбають малий чи середній з колючками. Серед перцю українцям найбільше до вподоби блочний червоний і жовтий.

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз стану та окреслені тенденції розвитку тепличного овочівництва в світі акцентовано увагу на тому, що зростання будівництва опалювальних теплиць відбувається переважно в Східній Європі. При цьому, у США та Західній Європі трендами у виробництві овочів захищеного ґрунту є смак, «snack» та їх органічність. Можливість брендування відповідної продукції залежить від культури та країни. Водночас співпраця в ланцюгу «насіннева компанія-виробник-кінцевий продавець» робить бренд сильнішим.

В цілому вітчизняний ринок овочів закритого ґрунту представляє собою два сегменти: масовий і преміум. На ньому домінують традиційні овочі: огірок, томат, перець. Стрімко зростаючим є напрямок органічної та ексклюзивної продукції преміум сегменту. Питання експорту, як і сертифікації продукції, є досить актуальним для українського виробника зі вступом з усією повнотою в дію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 1 вересня 2017 року. Для тепличних комплексів сертифікат Global GAP дає можливість реалізувати овочі до близько 100 країн світу, покращує якість продукції, відповідає вимогам покупців і торговельних мереж, а також покращує імідж продукції і виробника.

Список літератури

1. Павленчик Н. Ф. Теоретичні основи обґрунтування дефініції «ринок сільськогосподарської продукції» / Н. Ф. Павленчик // Економіка АПК. — 2014. — №1. — С. 85-92.

2. Чернышенко В. И., Пашковский А. И. Современная энциклопедия промышленного овощеводства (часть «Закрытый грунт». Системы интенсивных технологий выращивания). Украина. — Житомир: Изд-во «Рута», 2015. 400 с.

3. VI Голладсько-український форум з тепличних технологій: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://agrievent.com.ua/events/greenhouse>

4. Трофімцева О. Розвиток тепличної галузі — це нішева можливість для українського виробника на внутрішньому та зовнішніх ринках: [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249762171&cat_id=244277212

5. Яка сума інвестицій для створення теплиці в Україні [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://agronews.ua/node/81174>

6. *Билан Алина*. Потребительские предпочтения украинских покупателей: овощи и фрукты премиум-сегмента. Рыночные ниши для импорта и месной продукции. — Киев: ПИИ «Гебодин Украина», Посольство Королевства Нидерланды в Украине. — 25 февраля 2015 года, IV Голладсько-український форум з тепличних технологій.

7. *Дем'яненко С. І.* «Ринки сільськогосподарської продукції і продовольства: особливості функціонування та перспективи розвитку в Україні». — Проблеми ринку продовольчих ресурсів України. Збірник наукових праць за матеріалами Першої науково-практичної конференції. НААНУ, інститут продовольчих ресурсів, Київ. — 2013. — С. 40–42

8. *Дем'яненко С. І., Нів'євський О. В.* Кількісний аналіз та моделювання аграрних ринків: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2008. — 424 с.

Reference

1. Pavlenchuk N. F. Teoretychni osnovy obgruntuvannya definiciji «rynok silskogospodarskoyi produkciyi» / N. F. Pavlenchuk // Economics APC. — 2014. — №1. — P. 85-92 [in Ukrainian]

2. Chernyishenko V. I., Pashkovskiy A. I. Sovremennaya entsiklopediya promyshlennogo ovoshevodstva (chast «Zakryityiy grunt». Sistemy intensivnyih tehnologiy vyirashchivaniya). Ukraine/ Zhitomir: Izd-vo «Ruta». 2015. 400 p. [in Russian]

3. VI Dutch-Ukrainian Greenhouse Industry Forum on February 21, 2017, Kiev: [electronic resource] — Access: <http://agrievent.com.ua/en/events/greenhouse>

4. Trofimtseva O. Rozvitok teplichnoyi galuzi — tse nisheva mozhlivist dlya ukrayinskogo virobnika na vnutrishnomu ta zovnishnih rinkah: [electronic resource] — Access: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249762171&cat_id=244277212

5. Yaka suma investitsiy dlya stvorenniya teplitsi v Ukraini. August 07, 2017: [electronic resource] — Access: <http://agronews.ua/node/81174>

6. Bilan Alina Potrebitel'skie predpochteniya ukrainskih pokupateley: ovoschi i fruktyi premium-segmenta. Ryinochnyye nishi dlya importa i mesnoy produktsii. — Kiev: PII «Tebodin Ukraina», Posolstvo Korolevstva Niderlandyi v Ukraine. — on February 25, 2015, IV Dutch-Ukrainian Greenhouse Industry Forum.

7. Demyanenko S. I. «Rinki silskogospodarskoi produktsii i prodovolstva: osoblivosti funktsionuvannya ta perspektivu rozvitku v Ukraini».[Prospects of development of the market of agricultural production in Ukraine] — Problems Rinku prodovolchih resursiv Ukraine. Zbirnik Naukova Pratzhen for materialami Pershoi naucovo-praktichnoi konferentsii. NAANU, institut prodovolchih resursiv, Kiev — 2013 P. 40-42

8. Demyanenko S. I., Nivevskiy O. V. Kilkisniy analiz ta mode-lyuvannya agrarnih rinkiv: Navch. posib. — K.: KNEU, 2008. — 424 p.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2017 р.